

ПРОБЛЕМА ЦІНОВОГО ДИСПАРИТЕТУ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ В ГАЛУЗІ АПК

© 2014 БОНДАРЕВСЬКА К. В.

УДК 338.43.01/02.075.8

Бондаревська К. В. Проблема цінового диспаритету та шляхи її вирішення в галузі АПК

У статті досліджуються передумови та причини виникнення і поширення диспаритету цін в галузі АПК; висвітлюється сучасний стан міжгалузевих відносин; пропонуються рекомендації щодо вирішення проблем ціноутворення в сучасних умовах. Актуальність проблем цінової політики полягає в необхідності нейтралізації негативного впливу структурних деформацій у аграрній галузі, які зумовлені недосконалістю механізму державного регулювання та мають своє вираження в поглибленні нееквівалентності міжгалузевого обміну, особливо між першою та третьою сферами агропромислового комплексу. Нерівномірний розподіл доходів у межах АПК негативно впливає на основні економічні показники діяльності сільськогосподарських підприємств. Необхідність вирішення проблеми цінового диспаритету й обумовила мету наукової статті: У результаті дослідження було визначено доцільність застосування державних важелів впливу та обґрунтовано пріоритетні напрями державної політики у сфері ціноутворення, зокрема: встановлення регульованих цін на основні види сільськогосподарської продукції; антимонопольні заходи; створення інтегрованих аграрних комплексів і сільськогосподарських кооперативів із завершеним циклом виробництва; забезпечення інноваційного розвитку; моніторинг стану цінових механізмів; актуалізація нормативно-правової бази. Перспективою подальших досліджень є вивчення практичних аспектів державної політики у сфері ціноутворення як на макро-, так і на мікроекономічному рівні.

Ключові слова: ціновий диспаритет, цінова політика, ціноутворення, державне регулювання, інтеграція, кооперування.

Рис.: 2. Бібл.: 10.

Бондаревська Ксенія Валентинівна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра управління персоналом та економіки праці, Дніпропетровська державна фінансова академія (вул. Аржанова, 12, Дніпропетровськ, 49083, Україна)

E-mail: kseny-8888@mail.ru

УДК 338.43.01/02.075.8

Бондаревская К. В. Проблема ценового диспаритета и пути ее решения в отрасли АПК

В статье исследуются предпосылки и причины возникновения и распространения диспаритета цен в отрасли АПК; освещается современное состояние межотраслевых отношений; предлагаются рекомендации относительно решения проблем ценообразования в современных условиях. Актуальность проблем ценовой политики состоит в необходимости нейтрализации негативного влияния структурных деформаций в аграрной отрасли, которые обусловлены несовершенством механизма государственного регулирования и выражаются в усилении неэквивалентности межотраслевого обмена, особенно между первой и третьей сферами агропромышленного комплекса. Неравномерное распределение доходов в пределах АПК негативно влияет на основные экономические показатели деятельности сельскохозяйственных предприятий. Необходимость решения проблемы ценового диспаритета и обусловила цель научной статьи. В результате исследования была определена целесообразность применения государственных рычагов влияния и обоснованы приоритетные направления государственной политики в сфере ценообразования, в частности: установление регулируемых цен на основные виды сельскохозяйственной продукции; антимонопольные мероприятия; создание интегрированных аграрных комплексов и сельскохозяйственных кооперативов с завершённым циклом производства; обеспечение инновационного развития; мониторинг состояния ценовых механизмов; актуализация нормативно-правовой базы. Перспективой дальнейших исследований является изучение практических аспектов государственной политики в сфере ценообразования как на макро-, так и на микроэкономическом уровне.

Ключевые слова: ценовой диспаритет, ценовая политика, ценообразование, государственное регулирование, интеграция, кооперирование.

Рис.: 2. Библ.: 10.

Бондаревская Ксенія Валентиновна – кандидат экономических наук, доцент, кафедра управления персоналом и экономики труда, Днепропетровская государственная финансовая академия (ул. Аржанова, 12, Днепропетровск, 49083, Украина)

E-mail: kseny-8888@mail.ru

UDC 338.43.01/02.075.8

Bondarevska K. V. Price Disparity Problem and its Solutions in the Agro-industrial Complex (AIC)

The article investigates the causes and reasons for the emergence and spread of price disparity in agricultural industries; highlights the current state of inter-industry relations; offers recommendations for dealing with the problems of pricing in the current conditions. The urgency of the pricing policy is the need to neutralize the negative impact of structural deformations in the agricultural sector, which are due to imperfection of the mechanism of state regulation and are expressed in strengthening of nonequivalent inter-branch exchange, particularly between the first and third areas of agribusiness. Unequal distribution of income within the AIC has a negative impact on the main economic indicators of agricultural enterprises. The need to address the price disparity set the goal of the scientific article: as a result of the study the feasibility of the use of public leverage was determined and the priorities of the state policy in the area of pricing was justified, in particular: establishing regulated prices of major agricultural products; antitrust actions; the creation of integrated agricultural systems and agricultural cooperatives with complete production cycle; provision of innovative development; monitoring of the price mechanisms; updating of the regulatory framework. The prospect for further research is to study the practical aspects of public policy in the field of pricing at both the macro and microeconomic level.

Key words: price disparity, pricing, price setting, government regulation, integration, co-operation.

Рис.: 2. Bibl.: 10.

Bondarevska Kseniia V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of Personnel Management and Labour Economics, Dnipropetrovsk State Finance Academy (vul. Arzhanova, 12, Dnipropetrovsk, 49083, Ukraine)

E-mail: kseny-8888@mail.ru

Державна політика в галузі ціноутворення в сучасних умовах потребує свого вдосконалення в контексті покращення функцій регулювання міжгалузевих відносин. Розвиток аграрного сектора економіки України характеризується явищем нееквівалентності торговельно-економічних відносин між сферами АПК, що отримало

назву цінового диспаритету. З кожним роком ці негативні тенденції загострюються, що має своє вираження у зменшенні ефективності діяльності аграрних підприємств через неоективний розподіл прибутків між сферами АПК.

Очевидним є той факт, що диспаритетний обмін сільськогосподарських підприємств із галузями III сфери

зумовлює зростання собівартості аграрної продукції. Поряд із цим значною проблемою є те, що прибуток підприємств сільськогосподарської галузі перерозподіляється до інших сфер, зокрема торговельних структур.

Отже, нейтралізація негативних наслідків диспаритету цін пов'язана з рівномірним перерозподілом прибутків між сферами АПК із використанням важелів та інструментів державного впливу.

Саме тому актуальність встановлення еквівалентних відносин у галузі АПК не викликає сумнівів.

Вивчення проблематики встановлення паритетних міжгалузевих відносин займалися такі вчені-економісти, як В. Г. Андрійчук, Ю. П. Макаренко, В. Я. Месель-Веселяк, О. М. Могильний, П. Т. Саблук, О. М. Шпичак та інші [1, 4–7, 9, 10]. Однак посилення дисбалансу розвитку АПК поряд із зростанням глобалізаційних тенденцій та конкуренції на ринках аграрної продукції обумовили необхідність проведення детальних досліджень причин виникнення, стану та шляхів вирішення проблем цінового диспаритету.

Метою наукової статті є вивчення передумов виникнення цінового диспаритету, його наслідків для аграрних підприємств, а також обґрунтування шляхів вирішення проблеми нееквівалентності міжгалузевих відносин.

У процесі написання статті було застосовано методи емпіричного дослідження, серед яких спостереження, порівняння та вимірювання (при вивченні статистичних матеріалів). Щодо методів загальнонаукового пізнання, було використано аналіз і синтез, індукцію та дедукцію, системний аналіз, абстрагування та конкретизацію (у процесі вивчення причин цінового диспаритету та його наслідків для економіки аграрної сфери). Зокрема, абстрактно-логічний метод використовувався при обґрунтуванні пріоритетних напрямів державної цінової політики. Вивчення економічних тенденцій розвитку підприємств АПК було здійснено за допомогою статистико-економічного методу.

Як відомо, агропромисловий комплекс включає в себе чотири функціональні підгалузі (ланки):

I. Сільське господарство – основа АПК, формується за допомогою виробництва продукції рослинництва і тваринництва.

II. Заготівля, зберігання, транспортування, переробка і збут (промислова переробка сільськогосподарської сировини, виробництво кінцевої продукції, м'ясна, молочна, борошномельна промисловість тощо).

III. Виробництво сільськогосподарських машин, устаткування, мінеральних добрив, засобів інтенсифікації виробництва (сільськогосподарське машинобудування, виробництво засобів захисту рослин і мінеральних добрив, комбікормова промисловість тощо).

IV. Інфраструктура АПК (підприємства, що займаються заготівельними операціями, транспортуванням, зберіганням і реалізацією продукції, сільськогосподарським будівництвом, підготовкою кадрів для аграрної галузі, науково-дослідні установи).

Умови міжгалузевого обміну в агропромисловому комплексі склалися не на користь сільськогосподарського виробництва, тобто триває процес вилучення доходу, створеного в сільському господарстві, на користь галузей економіки, що виробляють для нього матеріально-технічні ресурси, а також на користь галузей АПК, що переробляють і реалізують сільськогосподарську продукцію [1].

Однією з характерних особливостей функціонування аграрного сектора економіки України є диспаритет цін, наслідками якого є низький рівень прибутковості і рентабельності виробництва. Що ж включає в себе явище диспаритету, якими є причини та передумови його виникнення?

Диспаритет являє собою порушення вартісних співвідношень, а відповідно й цін на сільськогосподарську продукцію, з одного боку, та промислові товари і послуги, які купують для потреб села, – з іншого. Диспаритет виявляється у випереджаючому зростанні індексів цін на промислові товари і послуги порівняно з індексом цін на сільськогосподарську продукцію [2].

Явище цінового диспаритету знаходить найбільше своє вираження між I та III ланками агропромислового комплексу, тобто власне сільським господарством і підприємствами промисловості, що виготовляють засоби виробництва для аграрної галузі.

З одного боку, вітчизняні виробники сільськогосподарської продукції страждають від проблеми випереджальних темпів зростання цін на матеріально-технічні ресурси та енергоносії, а з іншого – від зниження платоспроможності споживачів.

Однією з головних передумов розвитку і поширення диспаритету відносин між галузями виробництва став недостатній контроль процесу зростання цін і проведення необґрунтованої державної цінової політики на фоні інфляційних тенденцій. Крім того, серед причин диспаритету цін можна визначити такі:

- ✦ відсутність прозорих відносин, недостатня конкуренція між покупцями і трейдерами, недостатня робота з боку держави щодо прояву монополізму в ціноутворенні [5];
- ✦ низька платоспроможність попиту з боку населення та загальне зниження цін на зовнішньому ринку, що негативно впливає на рівень закупівельних цін;
- ✦ відкритість вітчизняного ринку продукції аграрної галузі для іноземних інвесторів (імпортери реалізують свою продукцію за демпінговими цінами, що не можуть порівнюватися з витратами на виробництво відповідної вітчизняної продукції);
- ✦ наявність широкого кола посередницьких структур.

Як вважає вчений О. Олійник, посиленню диспаритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію сприяє недосконалість конкуренції на ринках матеріально-технічних ресурсів і продовольства, які за своєю структурою є ринками олігополії, а по окремих видах матеріально-технічних ресурсів навіть ринками монополії [7, с. 73].

Якщо розглянути причини виникнення цінового диспаритету в більш глобальному аспекті, тут вступають в дію природа аграрного виробництва та його відмінності від галузі промисловості, природно-кліматичні умови, територіальне розташування тощо.

Характерною рисою аграрного диспаритету цін є так званий «ефект ножиць», що має своє вираження у закупівлі матеріально-технічних ресурсів та інших засобів виробництва за надзвичайно високими цінами та продажу сільськогосподарської продукції за надзвичайно низькими.

До особливостей процесу ціноутворення в галузі аграрного виробництва можна віднести і сезонність цінового коливання. Так, на основні види рослинницької продукції ціни знижуються в період збору врожаю через зростання

пропозиції товару. Максимальний рівень цін, як правило, спостерігається перед початком наступного сезону збору врожаю. Щодо продукції тваринництва, сезонність цін також пов'язана зі зміною пропозиції та обсягів виробництва. Наприклад, в осінньо-зимовий період через зменшення надобів молока та несучості курей відбувається відповідне збільшення цін. І навпаки, весняно-літній період характеризується зниженням цін на ці види продукції.

Сучасні тенденції у сфері ціноутворення являють собою поглиблення нестабільності та диспаритету (рис. 1).

Значний дисонанс у цінових показниках був наявний у 2008 р. (перевищення індексу цін на промислову продукцію становило 25,2%), що було пов'язане, передусім, із загальним кризовим станом у країні та гіперінфляцією. Втім, сучасний стан міжгалузевих відносин (за даними 2013 р.) також засвідчує наявність диспаритету.

На вітчизняному ринку товарів і послуг прослідковується динамічне зростання цін на продукцію сільського господарства та засоби виробництва. Однак на продукцію галузей промисловості, де здійснювалося виготовлення засобів виробництва для аграрної сфери, ціни зростають більш швидкими темпами, ніж на продукцію власне сільського господарства.

Проблема цінового диспаритету не може бути вирішена ринковими інструментами, про що свідчать показники останніх років. Вітчизняні дослідники вважають, що «у сфері ціноутворення було лише задекларовано впровадження механізмів кон'юнктури аграрного ринку та захисту цін від деструктивних коливань попиту та пропозиції» [6, с. 151]. На жаль, ринковий механізм у вигляді автоматичного відновлення паритетності міжгалузевих відносин за рахунок дії рівноважних цін попиту та пропозиції не доцільно використовувати у випадку загострення цінової нееквівалентності. Таким чином, «ринкова економіка не може забезпечити таку саморегуляцію цін

на аграрному ринку, яка б створювала умови для розвитку сільського господарства», саме тому «з метою усунення недосконалості ринку об'єктивно необхідним є втручання держави в механізм ринкового ціноутворення, причому очевидно, що результативність такого втручання залежить насамперед від рівня обґрунтованості цін купівлі-продажу сільськогосподарської продукції» [9, с. 16].

З метою вирішення проблеми цінової нерівності доцільною є зміна пріоритетів державної політики в напрямі посилення заходів прямого та опосередкованого впливу (рис. 2).

Використання багаторівневої системи цін сприятиме диференціації цінової політики, що забезпечить відповідний рівень доходів сільськогосподарських виробників. Такий елемент цінового механізму, як гарантовані ціни являє собою мінімальну межу закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію. Гарантовані ціни є орієнтиром для проведення державних інтервенційних операцій, зокрема у випадку зниження ринкових цін. У свою чергу, орієнтовані ціни визначають максимальну межу ринкових цін на основні види аграрної продукції. Саме тому зростання орієнтованих цін свідчить про необхідність проведення державних інтервенційних продажів (товарних інтервенцій), наслідком яких і буде зниження ринкових цін і підтримка попиту з боку населення на належному рівні.

У тісному зв'язку із системою цінового регулювання знаходиться такий напрям державної політики, як антимонопольні заходи. Вони мають на меті стримування процесів монополізації, а також формування добросовісної конкуренції на ринку аграрної продукції. До них слід віднести не лише фінансові й товарні інтервенції з боку держави, а й встановлення антимонопольних обмежень, проведення обґрунтованої експортно-імпортової політики.

Щодо агропромислової інтеграції, то вона являє собою певне організаційне поєднання сільського господар-

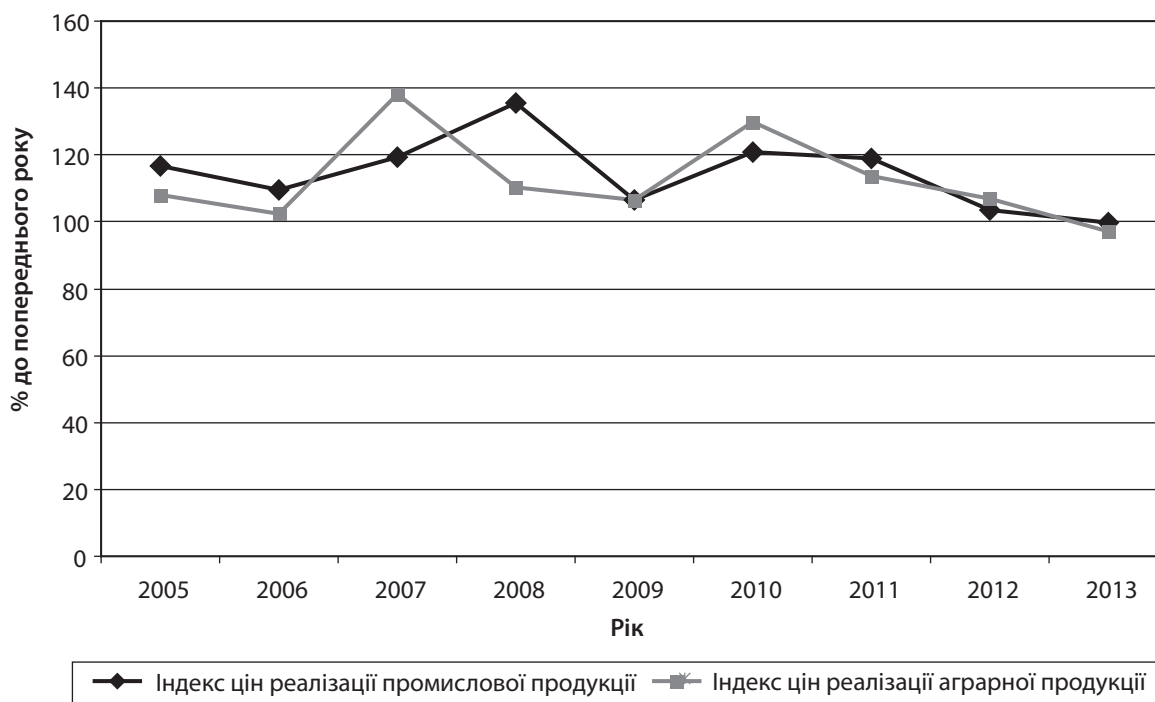

Рис. 1. Динаміка індексів реалізаційних цін на аграрну продукцію та матеріально-технічні ресурси

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [3].

Рис. 2. Пріоритетні напрями державного регулювання цін в галузі АПК

ства і технологічно пов'язаного з ним промислового виробництва з метою одержання кінцевої продукції із сільськогосподарської сировини і досягнення більшої економічної вигоди завдяки взаємній матеріальній зацікавленості і відповідальності всіх учасників агропромислового виробництва за кінцеві результати господарювання [10, с. 75].

Інтеграція та кооперування сприятимуть формуванню продовольчих комплексів із завершеним циклом виробництва продукції, що надасть можливість отримання підприємствами високих прибутків від споживання виготовленого ними продукту.

За думкою вчених, «диспаритет цін щодо малих бізнесових агрогосподарств, безумовно, є більш руйнівним у порівнянні з великими агроструктурами інноваційного типу [4]. Саме тому ключовими напрямками інтеграції є не лише кооперація сільськогосподарських підприємств між собою з метою закупівлі матеріально-технічних ресурсів, впровадження інновацій та реалізації продукції, а й інтеграція з підприємствами III сфери агропромислового комплексу.

Одним із багатьох позитивних аспектів проведення інтеграційних заходів є покращення інвестиційного клімату через залучення вітчизняних та іноземних інвестицій, розширення асортименту продукції та зниження її собівартості, впровадження новітніх досягнень науки і техніки, зростання прибутковості та конкурентоспроможності підприємств як в межах країни, так і на міжнародних ринках.

Крім того, інтеграція підприємств АПК за типом створення циклу «виробництво – переробка – збут» забезпечить зменшення кількості посередницьких структур, що, у свою чергу, формуватиме більш справедливий розподіл доходів.

Окремо слід зазначити про необхідність вдосконалення системи постачання і збуту. Низький рівень ефективності механізмів збуту призводить до втрат продукції в процесі її заготівлі, транспортування, переробки та зберігання. Покращенню стану системи збуту сприятиме практика держзамовлень, розвиток оптової торгівлі, застосування державних інтервенцій.

Такий напрям державної політики, як моніторинг процесів ціноутворення має на меті інформаційне забезпечення суб'єктів аграрних відносин щодо динаміки цін на сільськогосподарську продукцію та послуги, а також на засоби виробництва. Згідно із ЗУ «Про державну підтримку сільського господарства України», моніторинг аграрного ринку характеризує систему регулярних спостережень на аграрному ринку, що здійснюється протягом маркетингового періоду шляхом збирання, оброблення, аналізу та висвітлення інформації про ціни попиту і обсяги товарних пропозицій на сільськогосподарську продукцію та продукти її переробки з метою характеристики поточного стану ринку, прогнозування та підготовки пропозицій [8]. У свою чергу, моніторинг процесів ціноутворення є складовою моніторингу аграрного ринку. Відповідно служба цінового моніторингу може діяти в межах Міністерства аграрної політики та продовольства України, координуючи свої функції з Антимонопольним комітетом України, Державною службою статистики України, науково-дослідними установами. Таким чином, політика постійного державного моніторингу та контролю забезпечить позитивні зрушення у контексті цінових механізмів.

Очевидним є той факт, що всі напрями державної політики в галузі АПК мають здійснюватися на основі законодавчої бази, що повинна враховувати вимоги часу, глобалізаційні тенденції економіки, особливості галузі сільського господарства. Окремим законом України мають регулюватися цінові відносини в агропромисловому комплексі. Крім того, потребують своєї актуалізації нормативні положення щодо державної підтримки підприємств сільського господарства.

ВИСНОВКИ

Необхідність державного регулювання цінових процесів у галузі аграрного виробництва пов'язана з особливостями функціонування сільськогосподарських підприємств в умовах глобалізаційних тенденцій. До ключових напрямів

державної політики в галузі ціноутворення слід віднести: власне цінові, антимонопольні, інтеграційні, інноваційні, моніторингові, законодавчі заходи. Лише комплексний підхід до вирішення проблеми міжгалузевого обміну та синергетичний ефект від використання вищезгаданих важелів впливу надасть можливість нейтралізувати прояви цінового диспаритету, підвищити прибутковість та конкурентоспроможність аграрної галузі економіки України. ■

ЛІТЕРАТУРА

- 1. Гончарова А. І.** Паритет цін і механізм його забезпечення в ринковій економіці / А. І. Гончарова [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/economy-311/business-sectors-of-the-economy-311/7619-parity-tsn-s-mehanizm-yogo-zabezpechennya-in>
- 2.** Економічна енциклопедія : у трьох томах. Т. 1. / С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.
- 3.** Індeksi цін виробників за 2013 рік : статистичний збірник. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 220 с.
- 4. Макаренко Ю. П.** Шляхи вирішення диспаритету цін і нееквівалентного обміну товарних аграрних малих господарств / Ю. П. Макаренко [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/5.3/185.pdf>
- 5. Месель-Веселяк В. Я.** Напрями забезпечення конкурентоспроможності аграрного виробництва / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С. 7 – 14.
- 6. Могильний О. М.** Регулювання аграрної сфери / О. М. Могильний. – Ужгород : ІВА, 2005. – 400 с.
- 7. Олійник О.** Теоретико-методологічні засади державного регулювання аграрного ринку / О. Олійник // Економіка України. – 2005. – № 7. – С. 65 – 73.
- 8.** Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV (остання редакція від 11.08.2013 р. на підставі 406-18) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>
- 9. Саблук П.** Стан і перспективи розвитку агропромислового комплексу України / П. Саблук // Економіка України. – 2008. – № 12. – С. 4 – 18.

10. Томілін О. О. Регулювання еквівалентності міжгалузових відносин в АПК: теоретичні аспекти / О. О. Томілін // Економіка и управление. – 2012. – № 5. – С. 70 – 76.

REFERENCES

- Ekonomichna entsyklopediia* [Economic Encyclopedia]. Kyiv: Akademiia, 2000.
- Honcharova, A. I. "Parytet tsin i mekhanizm ioho zabezpechennia v rynkovii ekonomitsi" [Parity prices and the mechanism of its software in a market economy]. <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/economy-311/business-sectors-of-the-economy-311/7619-parity-tsn-s-mehanizm-yogo-zabezpechennya-in>
- Indeksy tsin vyrobnykiv za 2013 rik* [Producer price index for 2013]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2014.
- [Legal Act of Ukraine] (2013). <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>
- Mesel-Veseliak, V. Ya. "Napriamy zabezpechennia konkurentospromozhnosti ahrarnoho vyrobnytstva" [Directions ensuring the competitiveness of the agricultural production]. *Ekonomika APK*, no. 10 (2009): 7-14.
- Mohylnyi, O. M. *Rehuliuвання ahrarnoi sfery* [Adjust the agrarian sphere]. Uzhhorod: IVA, 2005.
- Makarenko, Yu. P. "Shliakhy vyrishennia dysparytetu tsin i neekvivalentnoho obminu tovarnykh ahrarnykh malykh hospodarstv" [Solutions disparity in prices and unequal exchange commodity agricultural small holdings]. <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/5.3/185.pdf>
- Oliinyk, O. "Teoretyko-metodolohichni zasady derzhavnoho rehuliuвання ahrarnoho rynku" [Theoretical and methodological principles of state regulation of the agricultural market]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 7 (2005): 65-73.
- Sabluk, P. "Stan i perspektyvy rozvytku ahropromyslovoho kompleksu Ukrainy" [Status and prospects of agriculture in Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 12 (2008): 4-18.
- Tomilin, O. O. "Rehuliuвання ekvivalentnosti mizhhaluzevykh vidnosyn v APK: teoretychni aspekty" [Regulation equivalence interbranch relations in agriculture: theoretical aspects]. *Ekonomika i upravlenie*, no. 5 (2012): 70-76.